

Соловей Д.А.

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКІ ЧИННИКИ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН В КОНТЕКСТІ АНТИКРИЗОВИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Зростання соціально-економічної нерівності, зниження економічного зростання, криза багатосторонніх механізмів управління світовою економікою, фінансово-господарські наслідки технічного прогресу або надмірна заборгованість багатьох країн, на жаль, не втратили своєї актуальності. Крім того, очікується, що події пандемічної кризи COVID-19 повернуть багаторічний прогрес у досягненні цілей розвитку та повернуть десятки мільйонів людей до крайньої бідності. Через масштаби поширення коронавірусу та пов'язаних із цим втрат нинішній колапс є не лише кризою охорони здоров'я, а й глибокою соціальною та економічною кризою.

Пандемія COVID-19 покладає на системи охорони здоров'я та людей у постраждалих країнах економічні витрати на заходи щодо зменшення впливу вірусу та впливу глобального економічного спаду на фінансово-господарський стан більшості країн. На ринках країн, що розвиваються, економічні спади можуть бути посилені тиску на і без того слабкі системи охорони здоров'я, збитками, пов'язаними з торгівлею, і крахом туристичного ринку, зменшенням грошових переказів або наслідками зростання боргу.

Незважаючи на те, що протягом останніх десятиліть торгівля, як правило, зростала швидше, ніж світове виробництво, сьогодні це не відповідає дійсності. Пандемія сколихнула фондові ринки, потрясла ринки нафти та сировини, спричинила масове безробіття та посилила крайню бідність, порушила торговельні потоки, призвела до дефіциту продовольства та медичної допомоги і поставила під загрозу платоспроможність підприємств у всьому світі. Однак погіршення постачання, торговельні обмеження можуть викликати проблеми продовольчої безпеки. Уповільнення світової економіки також може бути результатом процесів деглобалізації.

Низка країн, що розвиваються, зазнала зниження свого зовнішнього боргу. Вони втратили доступ до світових фінансових ринків, коли їм найбільше потрібні були ресурси для боротьби з пандемією COVID-19.

Крім того, незважаючи на тимчасове ослаблення стосовно валют ринків, що розвиваються, перший пандемічний рік тріумфував на валютних ринках, оскільки багато інвесторів замінило ризиковані інвестиції в акції та облигації депозитами в іноземній валюті, переважно номінованими в доларах. Пандемія COVID-19 підкреслила необхідність кращої глобальної мережі фінансової безпеки, щоб можна було забезпечити більший захист ринкам, що розвиваються.

Ключові слова: державна економічна політика, пандемія COVID-19, фінансово-господарські аспекти, вплив, зарубіжний досвід, антикризові заходи.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Оскільки світова економіка «оговтлася» від великої фінансової кризи десять років тому, багато економістів побачило в цьому поворотний момент у економічній історії. Хоча підводити підсумки ще рано, зрозуміло, що час пандемії COVID-19 може стати таким же проривом. Зафіксований у Китаї, а потім Південній Кореї в січні 2020 року вірус SARS-CoV-2 швидко поширився по всьому світу, довівши економічну активність

майже до повної стагнації, викликаної, зокрема, обмеженнями пересування, які були введені для запобігання поширенню пандемії.

У зв'язку з пандемією COVID-19 та її впливом на міжнародну торгівлю та застосуванням раніше розроблених правил відповідними органами державної влади різних країн було проведено аналітичну роботу [5]. Опубліковано звіти про різні аспекти міжнародної торгівлі та функціонування багатосторонньої торгової системи в умовах пандемії. Вони стосувалися, зокрема, комерційних

аспектів розробки та постачання вакцини від COVID-19, торгівлі медичними товарами для боротьби з COVID-19, обмеження на експорт, а також інших інструментів нетарифної торговельної політики, комерційних аспектів майбутнього, впливу пандемії на окремі сектори економіки та пов'язані з ними торговельні потоки.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми, та визначення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Ще на початку 2020 року директор-розпорядник Міжнародного валютного фонду (МВФ) Крісталіна Георгієва визначила зростання невизначеності як провідну тему на початку нового десятиліття. Особливістю, що визначила розвиток світової економіки в останні пів століття, була глобалізація – економічне зближення, викликане, зокрема, шляхом лібералізації торгових потоків. Зазначені процеси були зупинені світовою фінансовою кризою 2007–2008 років, а прогресуюча криза глобального управління торгівлею та пандемія COVID-19 посилюють цю тенденцію.

На думку аналітиків Pricewaterhouse Coopers (PwC), процес глобалізації поступається місцем «повільній глобалізації» (slowbalisation), тобто подальшій інтеграції світової економіки через торговельні та фінансові потоки, але значно повільнішими темпами. Річард Болдуїн і Саймон Евенетт у своїй монографії стверджують, що пандемія COVID-19 перевертає процеси глобальної економічної інтеграції. Річард Болдуїн і Саймон Евенетт попереджають, що протекціонізм не допоможе в боротьбі з COVID-19, а внутрішні торговельні бар'єри в умовах інтернаціоналізованих виробничих процесів ускладнять виробництво медичних товарів для окремих країн.

Дослідження та звіти про вплив пандемії COVID-19 на світову торгівлю включають зниження вартості міжнародної торгівлі, посилення протекціонізму та диверсифікацію ланцюгів поставок. Але слід підкреслити, що ці тенденції не з'явилися з появою коронавірусу, а спостерігалися раніше, проте в результаті виникнення пандемії вони значно посилюються [3]. Внаслідок негативного впливу факторів, пов'язаних з фінансово-господарською кризою, спричиненою пандемією COVID-19, слід очікувати не лише кількісних змін у світовій торгівлі у вигляді зниження обсягів та вартості обміну, а й якісних змін.

Формулювання мети статті, постановка завдань. Метою статті є обґрунтування фінансово-господарських аспектів державної економіч-

ної політики зарубіжних країн у контексті антикризових заходів щодо впливу пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Світова організація торгівлі вжила заходів для боротьби з пандемією COVID-19. Відповідно до специфіки роботи СОТ посилювалася на вплив пандемії на міжнародну торгівлю та торговельну політику її членів. Зокрема, великий акцент був зроблений на доступі до інформації про застосовані заходи торговельної політики у світлі одного з основоположних принципів – прозорості. Доступ до інформації про нові заходи торговельної політики, запроваджені під час пандемії, дає змогу економічним операторам ухвалювати раціональні рішення щодо зовнішньоторговельних операцій.

Ще до початку пандемії COVID-19 темпи зростання світового продукту мали тенденцію до зниження, а прогнози зростання на наступні роки, підготовлені МВФ, неодноразово переглядалися. Проте навіть у січні 2020 року було важко припустити, що замість і без того скромних 3% зростання 2020 рік може закінчитися найглибшою рецесією з часів Великої депресії. Економіка найрозвиненіших країн мала скоротитися на 7%, а ринки, що розвиваються, і країни, що розвиваються, – приблизно на 2,5%. Для останньої групи це має означати найгірший результат за шістьдесят років.

Крах світової торгівлі викликаний не тільки пандемією. Китай за головування Сі Цзінь Піна почав проводити політику, яка сприяє розвитку провідних галузей промисловості. Крім того, Сполучені Штати під керівництвом Дональда Трампа відійшли від лібералізації торгівлі, рухаючись до протекціонізму, і, ймовірно, навіть торгова політика Джо Байдена не означає повного повернення до порядку денного вільної торгівлі до 2016 року. На фоні негативних темпів зростання та стагнації міжнародної торгівлі ситуація на світових фінансових ринках була досить несподіваною. Наприкінці 2020 року світовий індекс MSCI для високорозвинених ринків показав зростання на 16,5% порівняно з 2019 роком і на 18,69% для ринків, що розвиваються. Більшість фондових індексів зросла на початку 2020 року, після чого сталося різке зниження та не менш різке відновлення.

Також варто наголосити, що обмеження на пасажирські перевезення, запроваджені з метою запобігання поширенню пандемії, не лише негативно впливають на пасажирський транспорт і туризм та галузі, опосередковано з ним пов'язані, але й мають значні наслідки для тор-

гівлі товарами та іншими послугами. Блокуючи подорожі з діловими цілями, ці обмеження зменшують можливість укладання нових контрактів, але, попри розвиток платформ електронної комерції в багатьох регіонах світу, підприємці все ще подорожують з метою торгівлі.

Окрім обмежень на пересування громадян, держави вирішили ввести й інші бар'єри, що негативно впливають на міжнародну торгівлю. Ці дії поглибили тенденцію до посилення протекціонізму в міжнародній торгівлі, пов'язану, зокрема, з торговельною політикою США та її торговою війною з Китаєм. COVID-19 приніс посилення цієї тенденції, нові бар'єри та нові торговельні суперечки. Країни не просто ввели більші обмеження на імпорт, а і наклали обмеження на експорт у вигляді експортних заборон, квот і вимог СОТ [1]. У Азіатсько-Тихоокеанському регіоні на ранній фазі кризи такі бар'єри були пов'язані переважно з експортом продуктів харчування та медичних товарів. Обмеження на експорт продовольства були введені в Індії, В'єтнамі та Камбоджі.

У контексті нової напруженості в торгівлі варто відзначити реакцію Китаю на заклик Австралії до відкритого та прозорого розслідування походження епідемії COVID-19, яка в економічному вимірі принесла обмеження на імпорт австралійської продукції, в тому числі й вугілля, міді, ячменю, вина. Іншим фактором, окрім протекціонізму, що негативно впливає на міжнародну торгівлю, є ймовірне збільшення транспортних витрат. Зниження обсягу торгівлі через скорочення попиту зменшує обсяг транспортування і непропорційно збільшує собівартість одиниці продукції. При скороченні перевезених вантажів такі можливості будуть використовуватися недовістатньо, що ще більше збільшить витрати.

Структурні зміни з точки зору зривів і диверсифікації глобальних ланцюгів можуть бути серйозною проблемою для країн, які інтегровані в ці ланки [6]. Отже, наслідки пандемії COVID-19, серед іншого, можна більш сильно відчутити у Східній та Південно-Східній Азії. Ланцюжки створення вартості тісно інтегрували економіку Китаю, Японії, Республіки Корея, Гонконгу, Сінгапуру, Малайзії, Таїланду, В'єтнаму та Камбоджі. Менш складні ланцюги створення вартості, зокрема у швейній, деревообробній та харчовій промисловості, також з'явилися між Китаєм, Камбоджею, М'янмою та Індонезією. Зокрема, COVID-19 спричинив серйозні проблеми в ланцюгах створення вартості, зосереджених на високотехнологічних продуктах у Китаї.

Основне вогнище пандемії, спочатку обмежене провінцією Хубей, яка є центром автомобільного сектора, швидко поширилося на інші провінції, де, крім автомобільних заводів, є центри виробництва мобільних телефонів, побутової техніки та електроніки. Карантин у цих регіонах означав скорочення виробництва та експорту готових продуктів та напівфабрикатів, що виготовляються там. Особливо важливим у контексті перебоїв у глобальних ланцюгах створення вартості є зниження китайського експорту деталей, компонентів і вузлів, що використовуються у виробничих процесах в інших країнах.

Напівфабрикати з Китаю є важливим елементом матеріального забезпечення виробництва багатьох країн. Частка китайського впливу припадає на матеріаломісткість Південно-Східної Азії та Східної Азії, далі йде Північна Америка. Світове виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, текстилю та одягу, а також електричних і неелектричних приладів і побутової техніки найбільшою мірою залежить від поставок з Китаю.

Після спалаху пандемії COVID-19 важкий доступ до поточних поставок з Китаю порушив роботу машинобудівної та автомобільної промисловості Японії, сектору комунікаційного обладнання у В'єтнамі та Республіці Корея. У Кореї також повідомлялося про проблеми в машинобудівній промисловості. Китай є не тільки важливим виробником, а й значним одержувачем товарів і послуг, вироблених в інших країнах світу, тому їх економічні труднощі можуть негативно вплинути на ці країни. До цієї групи входять, серед іншого, країни, що експортують мінеральні ресурси до Китаю, такі як Індонезія, Іран, Лаоська Народна-Демократична Республіка, Малайзія, Монголія та Папуа-Нова Гвінея.

Оскільки ланцюги поставок порушувалися внаслідок загострення епідемії в Китаї, то люди заговорили про кінець глобалізації та необхідність забезпечити безпеку поставок. Багатонаціональні підприємства стикнулися з проблемою диверсифікації імпорту напівфабрикатів і заміни наявних китайських матеріалів, що виробляються на інших ринках [4]. Ескалація «торгової війни» між США та Китаєм раніше спонукала корпорації перенести деякі етапи виробництва в країни Південно-Східної Азії, в т. ч. В'єтнам, Таїланд, Індію, Малайзію, Філіппіни та Тайвань. Переїзд до цих регіонів також був пов'язаний зі зростанням вартості робочої сили в Китаї.

Отже, інші азіатські країни, які пропонують нижчі витрати на робочу силу, стають все більш привабливими для іноземного капіталу. Дер-

жавна політика може стати додатковим фактором, що спонукає корпорації диверсифікувати свої джерела постачання та перемістити виробництво до своєї країни. Прикладом є Японія та прийнятий там пакет стимулів, який передбачає 2,2 млрд доларів для компаній, які виведуть виробництво з Китаю. Це досягається за допомогою повідомлень держав-членів та опублікування Секретаріатом СОТ систематично оновлених матеріалів щодо заходів, котрі застосовуються в торгівлі товарами, послугами, а також щодо інтелектуальної власності. СОТ також публікує інформацію про заходи допомоги, надані державами-членами у рамках антикризової політики, через вплив вірусу на експорт та імпорт, а також вплив пандемії на діяльність СОТ.

Головна економістка МВФ Кармен Рейнхарт у своїх заявах неодноразово підкреслювала, що слід очікувати на низку боргових криз, адже пандемія коронавірусу може призвести до пандемії боргу, а сучасна система управління світовою фінансовою системою непристосована для боротьби з нею. У межах впорядкування процесів реструктуризації боргу країни G20 за консультаціями з приватними кредиторами погодилися призупинити виплати боргу країн з низьким рівнем доходу в рамках Ініціативи з призупинення обслуговування боргу (DSSI). Тоді ж Виконавча рада МВФ схвалила полегшення боргу для 25 країн-членів МВФ з низькими доходами, а потім поширила його на 29 країн. Однак ці ініціативи не були реалізовані, щоб запобігти подальшим дефолтам держав.

Оттавська група на засіданні Генеральної ради подала пропозицію щодо Ініціативи з торгівлі та охорони здоров'я, метою якої є підвищення спроможності торговельної системи реагувати на надзвичайні ситуації у сфері охорони здоров'я та підтримання покращення стійкості ланцюгів поставок відповідно до таких ситуацій. Члени групи закликали до негайних дій для реагування на кризу, пов'язану з пандемією COVID-19, таких як стриманість у застосуванні будь-яких експортних обмежень, вжиття заходів для сприяння торгівлі товарами та послугами, підвищення прозорості, утримання від введення мит на основні медичні товари під час кризи.

Зазначена діяльність спрямована на підтримку ланцюгів поставок під час кризи та сприяння ефективній відповіді на глобальні загрози для здоров'я населення. Ініціатива має стати основою для майбутніх постійних зобов'язань у сфері торгівлі основними медичними виробами, яких країни Оттавської групи планують досягти під час

конференції міністрів. На форумі СОТ Оттавська група також представила Генеральній раді свою позицію щодо скоординованих дій, які мають вживати члени організації СОТ.

Зокрема, це такі документи: «Заборони та обмеження експорту», «Стандарти, правила при COVID-19 (які дії вживаються членами СОТ)», «Майбутня стійкість до хворіб тваринного походження: роль торгівлі», «COVID-19 і сільське господарство: історія стійкості», «Торгівля послугами в контексті COVID-19», «Електронна комерція, торгівля та пандемія COVID-19», «Торгові витрати під час глобальної пандемії», «Пропозиції щодо COVID-19». Документи містять рекомендації стосовно торговельної політики, підтримують інклюзивне, збалансоване та стійке відновлення економіки та сприяють спільному реагуванню на глобальні кризи в майбутньому.

На думку країн групи СОТ, вони відіграють важливу роль у цьому аспекті, допомагаючи забезпечити координацію та узгодженість дій її членів. Зокрема, визначено сфери, у яких слід вжити заходів. Ідеться про прозорість та скасування обмежувальних заходів у сфері торгівлі, підтримання відкритої та передбачуваної торгівлі сільськогосподарською та агропродовольчою продукцією, електронну комерцію, сприяння торгівлі, використання інформаційних технологій та спрощених процедур, медичні товари та поглиблену співпрацю із зацікавленими сторонами.

Міжнародні фінансові установи, які зустрілися з пандемією COVID-19, як і глобальна система торгівлі, а також міжнародна фінансова архітектура потребували реформ задовго до пандемії COVID-19, щоб не відставати від мінливої динаміки світової економіки [2]. Про необхідність великого перезавантаження світової економічної системи було висловлено думку під час засідання Всесвітнього економічного форуму та, зокрема, у заяві Крісталіни Георгієвої. Директор-розпорядник МВФ заявила тоді, що COVID-19 привів світову економіку до стану, аналогічного до кінця Другої світової війни, що пояснює зростання інтересу міжнародних фінансових установ (МФУ) до оцінки майбутнього світової економіки.

У кризовій ситуації МВФ знову виявився ключовим інститутом міжнародної фінансової системи, оскільки пандемія COVID-19 спричинила безпрецедентну потребу у фінансовій допомозі з боку Фонду. Раніше найбільша кількість програм МВФ, затверджених за один рік, становила 34 (1994 р.), а в середньому МВФ затверджував 18 програм на рік. На даний момент понад

100 із 189 держав-членів МВФ звернулося за допомогою. Схвалені програми МВФ, пов'язані з COVID-19, включають, серед іншого, підтримку Болівії, Чаду, Демократичної Республіки Конго, Киргизької Республіки, Нігерії, Нігеру, Руанди, Мадагаскару, Мозамбіку, Пакистану.

Іран і Венесуела також звернулися до МВФ з проханням про кредити по 5 мільярдів доларів кожен. Це була б перша програма МВФ для Ірану за майже 60 років, а уряд Венесуели протягом більше десяти років активно блокував МВФ від здійснення економічного нагляду, якого вимагають усі члени Фонду. Світовий банк оголосив про плани створити новий цільовий фонд, щоб допомогти країнам підготуватися до спалаху (багатодонорський фонд готовності та реагування на надзвичайні ситуації в галузі охорони здоров'я). У відповідь на пандемію COVID-19 Світовий банк спирався на свій досвід 2014 року, коли країни, що розвиваються, намагалися мобілізувати ресурси для боротьби з епідемією вірусу Ебола.

Формулювання висновків і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Наслідки пандемії COVID-19 не відчуються однаково для всіх товарних груп. Найбільше зниження обміну

спостерігається в секторах зі складними ланцюжками створення вартості, зокрема в електроніці та автомобільній продукції. Обмеження на поїздки, введені багатьма країнами світу, також мають безпрецедентний вплив на торгівлю послугами. Пандемія COVID-19 безпосередньо впливає на туризм. Зниження кількості міжнародних подорожей має сильний негативний вплив на економіку багатьох регіонів світу, оскільки туризм підтримує зайнятість в інших секторах економіки.

З метою надання фінансової допомоги країнам, що розвиваються, на ранніх стадіях спалаху Світовий банк створив так звані пандемічні облигації. Інвестори могли купувати ці облигації та отримувати відсотки за ними, ризикуючи тим, що частина або весь капітал може бути використаний для допомоги країнам, що розвиваються, у разі спалаху інфекційної хвороби. Важливу роль у поточній діяльності МФО відіграють зобов'язання щодо фінансування закупівлі та підтримки розповсюдження вакцин проти COVID-19. Окрім поточних викликів, пов'язаних із протидією пандемії COVID-19, однією з найбільших загроз стабільності світової фінансової системи, викликаних пандемією, видається зростання рівня державного боргу.

Список літератури:

1. Європа і коронавірус. Вдала антикризова стратегія ЄС і що говорять аналітики. URL: https://24tv.ua/investment/evropa_i_koronavirus_naskilki_vdala_antikrizova_strategiya_yes_i_shho_govoryat_analitiki_n1316553.%202020.%2012.04 (дата звернення: 04.12.2021).
2. Заха Д., Мовчан В., Кравчук В., Економічний вплив пандемії Covid-19 на Україну : аналітичне дослідження. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/GET_UKR_PS_01_2020_ua.pdf (дата звернення: 01.12.2021).
3. Комісаренко С.В. Полювання вчених на коронавірус SARS-COV2, що викликає COVID-19: наукові стратегії подолання пандемії. *Вісник НАН України*. 2020. № 8.
4. Коронавірус може призвести до масштабного економічного шоку в Європі – Лагард. URL: <https://suspilne.media/18912-koronavirus-moze-prizvesti-do-masstabnoeekonomichnogo-soku-v-evropi-lagard/> (дата звернення: 12.05.2021).
5. Кулицький С. Проблеми розвитку економіки України, обумовлені пандемією коронавірусу COVID-19 у світі, та пошук шляхів їх розв'язання. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 9. С. 47–53.
6. Подколзіна С. Як реагують інші країни на COVID-19? URL: <https://ces.org.ua/how-countries-reacted-on-covid-19-crisis/> (дата звернення: 20.12.2021).

Solovej D.A. FINANCIAL AND ECONOMIC FACTORS OF THE STATE ECONOMIC POLICY OF FOREIGN COUNTRIES IN THE CONTEXT OF ANTI-CRISIS MEASURES TO INFLUENCE THE PANDEMIC COVID-19

Rising socio-economic inequalities, non-inclusive economic growth, the crisis of multilateral governance mechanisms of the world economy, the financial and economic consequences of technological progress or excessive debt of many countries, unfortunately, have not lost their relevance. Moreover, the events of the COVID-19 pandemic crisis are expected to turn many years of progress towards development goals and return tens of millions of people to extreme poverty. Due to the scale of the coronavirus and the associated losses, the current collapse is not only a health crisis, but also a profound social and economic crisis.

The COVID-19 pandemic focuses on the health and wellness systems of affected countries, the economic costs of reducing the impact of the virus, and the impact of the global economic downturn on the financial and economic well-being of most countries. In many emerging markets, economic downturns may be more

dampened by increasing pressure on already weak health care systems, trade-related losses and the collapse of the tourism market, declining remittances, or the effects of rising debt. Although trade has tended to grow faster than world production in recent decades, this is not the case today.

The pandemic has shaken stock markets, shaken oil and commodity markets, caused mass unemployment and exacerbated extreme poverty, disrupted trade flows, led to food and health care shortages and threatened the solvency of businesses around the world. However, deteriorating supplies, trade restrictions and supply chain disruptions can cause food security problems in some regions, and the slowdown in the global economy may also be the result of deglobalization processes.

A number of heavily indebted developing countries have reduced their sovereign debt and lost access to global financial markets when they needed the most resources to fight the COVID-19 pandemic. In addition, despite a temporary weakening of emerging market currencies, the first pandemic year triumphed in foreign exchange markets as many investors replaced risky investments in stocks and bonds with foreign currency deposits, mostly denominated in dollars. The COVID-19 pandemic highlighted the need for a better global financial security network to provide greater protection for emerging markets.

Key words: *state economic policy, COVID-19 pandemic, financial and economic aspects, influence, foreign experience, anti-crisis measures.*